

EMÍRE KHIDAYER

A woman's eyes are visible through a colorful, patterned veil. The veil features a prominent blue horizontal band and intricate floral designs in shades of pink and purple. The overall color palette is dominated by vibrant pinks and purples.

ARABSKÝ SVET
Jiná planéta?

MARENČIN PT

EMÍRE KHIDAYER

Arabský svět
iná planéta?

الشَّمَاع

MARENČIN PT

Venujem dvom mamám. Mojej a Ildikó. Aj za to, že sa silou vlastnej vôle dokázali vymaniť z nepriazne života.

Za cenné pripomienky, komentáre a príspevky ďakujem mojej egyptskej priateľke Narmín as-Sírsi a Edgarovi Jarúnkovi.

Kniha vyšla s finančnou podporou Občianskeho združenia Pro Oriente.

© Emíre Khidayer, 2009

© Marenčin PT, spol. s r. o., 2009

Jelenia 6, 811 05 Bratislava

marencin@marencin.sk www.marencin.sk

Cover © Mikina Dimunová, 2009

Illustrations © Emíre Khidayer, 2009

Foto © Emíre Khidayer, Edgar Jarúnek

Design © Katarína Marenčinová, 2009

Redakcia a jazyková úprava: Edgar Jarúnek, Peter Turčík

202. publikácia, 1. vydanie

ISBN 978-80-8114-026-6

Vytvorenie elektronickej verzie Dibuk, s.r.o., 2011

Úvod

Aký arabský svet naozaj je? Ako to tam vyzerá? Aké sú vzťahy medzi mužmi a ženami? Musí byť každý Arab muslimom? Je vôbec možné naučiť sa po arabsky? Má každý Arab štyri ženy? Sú všetci muslimovia náboženski fanatici? Odpovede na tieto témy približujem v knihe, ktorá zhrňa moje pohľady a skúsenosti z viacročného pôsobenia v arabských krajinách. Mnohé veci týkajúce sa konkrétnej problematiky zovšeobecňujem, vyjadrujem sa k nim a zároveň pripájam vlastné zážitky, ktoré dopĺňajú túto mozaiku. Venovať sa budem iba arabským krajinám, aj keď náboženská dimenzia tento rámec presahuje. Preto občas použijem širší – arabsko-muslimský – pojem, ktorý však bude v rámci kontextu dostatočne zrejmy.

Pojem „arabský svet“ vo väčšine Európanov evokuje nepríjemný pocit vytvorený z obrazov zafixovaných z bežného života. Obrazy sú prepojené negatívnou skúsenosťou s teroristami, náboženskými fanatikmi, s neustálymi vojenskými konfliktmi, degradovaným postavením žien.

Temnú stranu „arabského sveta“ poznávame z médií, amerických politických filmov či z autobiografických kníh typu „Bez dcéry neodídem“. Nepríjemný pocit vynárajúci sa pri vyslovení slova „Arab“ je teda reálny. Sama dobre viem, že v mnohom sa rozprávania zhodujú so skutočnosťou.

Vzhľadom na tendenciu médií informácie zjednodušovať a ruka

v ruke s tým teda i skresľovať či – hlavne negatíva – ešte viac zdôrazňovať, tak považujem za potrebné ponúknuť informácie, ktoré komplexnejšie vykresľujú myslenie a správanie Arabov a zároveň fungovanie ich spoločnosti.

Táto „spoločenská rukoväť arabského sveta“ je napísaná z pohľadu človeka, ktorý medzi nimi žil niekoľko rokov. Ponúkam to, čo nájdete málokde, respektíve ani nenájdete, iba ak okúsíte na vlastnej koži.

Máte v rukách knihu, aká na slovenskom a českom trhu neexistuje. V takejto zhustenej podobe o zásadných aspektoch súčasnej arabskej spoločnosti som nič podobné na svojich cestách po arabskom svete či Európe nenašla. Informácie takéhoto charakteru chýbajú. Píšem o témach, ktoré nás, Európanov, zaujímajú najviac a sú pre nás prvoradé. Spomínam konkrétne zážitky na konkrétnu tému. Ide o extrakt zo skutočného života. Naozaj skutočného, lebo teórií ako by to malo vyzeráť, vykresaných z náboženských dogiem a predstáv, vždy bolo dosť. Prenikli aj na Slovensko.

Knihu som koncipovala tak, aby ste si ju mohli prečítať za večer-dva, aby vo vás zanechala reálny obraz arabskej spoločnosti – bez ilúzií a očakávaní. Aby ste vedeli, čo vás môže stretnúť, na čo narazíte. Je to obraz inej kultúry.

Arabskú kultúru nevnímam ako dobrú či zlú; je jednoducho iná. Preto nazývam arabský svet inou planétou. Knihu ponúkam v takej podobe, k akej som dospela na konci prvej dekády tretieho milénia. Je napísaná nepredpojato; odlišuje sa od mojich vlastných ilúzií a očakávaní, s ktorými som pred rokmi do tohto sveta vstupovala. Časom, po skúsenostiach a zážitkoch (pekných i škaredých), sa mi postupne dostávala arabská spoločnosť – či skôr jednotlivé spoločnosti – do pravého svetla. Bez pozlátky, bez závoja, obnažená s dobrým srdcom a s vedomým vytváraním obmedzení seba samého, ale i druhých. A to v snahe často posúvať veci do inej roviny, aby vyzerali tak, ako sa patrí.

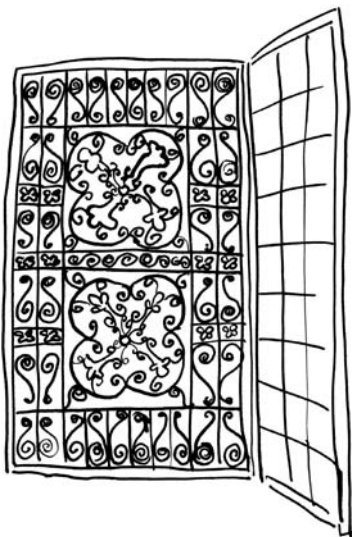
Okrem toho, že mi takáto kniha chýbala, chýbala mi i so zobrazením pocitov ženy, ktorá prichádza v arabskom svete do kontaktu hlavne s mužmi. Pocity, prístupy, pohrdanie či otvorenosť, ochota či necitlivosť mužov pekne zapadajú do celkového rámca arabskej

spoločnosti, ktoré sa prejavili aj vo vzťahu ku mne. Bola som súčasťou tisícok rôznych cielených či nechcených spoločenských vzťahov. Prijemných i nepríjemných, na ktoré spomínam rada i s horkosťou. Ale všetky ich mám uložené v sebe. Vyberať si z nich môžem podľa mena osoby, názvu krajiny či konkrétnej situácie. Stačí len otvoriť správny šuplík.

Takáto kniha sa zide aj tým, ktorí majú záujem o iné kultúry. A takých je na Slovensku či v Česku dosť. Chýba obchodníkom, turistom, študentom orientalistiky i nadšeným Slovenkám, ktoré sa na prvý pohľad zalúbia do čiernookého príťažlivého muža a potom prechádzajú na islám. Chýba aj ľuďom, ktorí sa chystajú do arabských krajín vycestovať za prácou.

Tým, že ste po nej siahli, chýba aj vám.

Viem, že do tejto knihy sa všetko nezmestilo. Preto už mám pripravené pokračovanie. Budem sa v ňom venovať okrem iného aj tradícii obliekania a zahaľovaniu žien, šoférovaniu, doprave a vízovým špecifikám, hygiene a kultúre bývania či sviatkom, zábave a gastronómii.

KDE ŽIJÚ ARABI?

„Ty si odtiaľ?“ Na takúto otázku od mnohých Slovákov sa tvárim, že nechápem. Pýtam sa: „Čo máš na mysli, že odtiaľ?“ Tak isto ako v arabskom svete, aj doma na Slovensku sa snažím partnera v diskusii doviesť k tomu, aby uvažoval. Moje meno udrie do očí každému a je zrejmé, že slovenské nie je. Väčšina Slovákov (a Arabi všetci, takmer bez výnimky) nevláda rozlišovanie fyziognómie rôznych národov. V podstate je to všade na svete rovnaké, tak sa tým už nezaťažujem. Predsa len mi však nedá to „odtiaľ“. Prišla som na to, že dôvodov na takúto otázku je viacero. Niektorí sa ma takto spýtajú, lebo tušia, že som „odtiaľ“ a aby sa nedotkli niečoho citlivého, spýtajú sa okľukou. Iní, a zároveň väčšinou, tušia, že mám niečo spoločné s bližšie neurčenou blízkovýchodnou exotikou, ale nemajú jasno v tom, čo všetko sa „tam“ nachádza a takýmto spôsobom to chcú zatušovať. Aj toto je jeden z dôvodov existencie tejto knižky. Kvôli „odtiaľ“ začínam svojím obľúbeným geografickým základom, aby sme neboli ako istá – ináč milá – egyptská cestujúca vo vlaku z Luxoru do Káhiry, ktorá prekvapene zahlásila „Vy hovoríte tak, ako my hovoríme!“ a pre ktorú nebudaj existovalo iba „my“ a potom „všetci ostatní“.

Krajiny „západu slnka“

Zhruba v strede arabského sveta, na severovýchode Afriky, sa rozprestiera snáď každému známy Egypt. Na západ od neho ležia krajiny Severnej Afriky, ktoré sa nielen v arabskom svete, ale aj v geopolitickej terminológii označujú ako Magrib. Názov *al-magrib*

v arabčine znamená „západ“ a v užšom zmysle je označením Maroka. Oceán a more, zelené planiny a večná púšť radia túto krajinu bájneho Atlasu k turistickým skvostom. Pod pojmom Magrib sa okrem Maroka skrýva aj Alžírsko, Tunisko, menej známa Mauritánia, Západná Sahara a zväčša aj Líbya.

Druhá najväčšia africká krajina – Alžírsko – sa nám v súčasnej dobe spája, okrem krvavých bojov medzi fundamentalistami a vládou s bilanciou asi 200 000 mŕtvych, s hudobným štýlom „rai“, ktorým je poznačená aj pieseň „Desert Rose“ od Stinga, naspievaná spolu s Alžírčanom Chebom Mamim.

Mauritánia je jednou z krajín, kde sa ešte aj v dnešných časoch nepodarilo vymazať otroctvo. Mauritánia je ale skôr známa tým, že jej územím prechádzala reľe Paríž – Dakar. Z krajín Magribu je pre nás asi najznámejšie Tunisko, mimoriadne obľúbený cieľ slovenských dovolenkárov.

Líbyu zasa poznáme vďaka plukovníkovi Muammarovi al-Kadáfimu či bojom počas 2. svetovej vojny. Všetky krajiny Magribu sa vyznačujú tým, že ich pôvodným obyvateľstvom sú Berberi, čo sú kmene obývajúce vnútrozemie. Najznámejšími z nich sú Kabylovia a Tuarégovia. Zaujímavosťou je, že mnohí z Berberov majú modré či zelené oči a blondavé či ryšavé vlasy.

Arabská Afrika

„Kto sa napije vody z Nílu, už nebude chcieť inú.“ Ríša faraónov, pyramídy, kriminálka „Smrť na Níle“ či bakšiš sa nám neodmysliteľne spájajú s Egyptom. V minulosti legendárna krajina je obľúbená aj dnes. Moja prvá arabská krajina. Aj keď mi v nej prekážalo všeličo, vždy sa do Egypta s radosťou vraciam. Faraónske stopy nesie aj Sudán – najväčšia africká krajina. Existujú v ňom rôzne svety. Ten, ktorý sa podobá na arabský a aj ten iný – africký. Stále s črtou kolektívneho myslenia. Níl preteká aj Sudánom a podľa útvaru na sútoku Bieleho a Modrého Nílu, ktorý pripomína chobot, sa hlavné mesto aj tak volá – Chartúm.

K arabskej Afrike sa priradujú aj takmer neznáme Komorské ostrovy, potom ďalšia obrovská africká krajina – Čad a napokon dlhodobo nestabilné a polorozpadnuté Somálsko. Veľvyslanec Somálska v Egypte a pri Lige arabských štátov je snáď najdlhšie fungujúcim veľvyslancom v Káhire, viac ako 20 rokov. Prežil rôzne vlády, aj bezvládia, keď ho nemal kto riadiť, a tak prežíva aj naďalej.

Úrodný polmesiac

Oblasť úrodného polmesiaca zahŕňa nearabský Izrael, Palestínu samosprávu, Jordánsko, Libanon, Sýriu a dá sa k nim priradiť aj Irak, hoci viaceré črty ho vyčleňujú spomedzi ostatných krajín oblasti. Aj túto skupinu krajín spájajú veľmi podobné miestne dialekty. Jordánsko je známe svojou Petrou, Sýria kráľovnou Zenóbiou z Palmýry a Libanon sa v minulosti označoval ako Švajčiarsko Východu.

Sýria a Palestína sú známe roky trvajúcimi konfliktmi s Izraelom, ktorý je akoby hebrejským ostrovom uprostred mora arabských krajín. Práve obchodníci z tejto oblasti sú považovaní za tých najšikovnejších z arabského sveta.

Tým, že Irak už stáročia hraničí s indoeurópskym, a teda nearabským Iránom, došlo k premiešaniu obyvateľstva, čo spôsobilo, že iracký dialekt arabčiny má úplne iný ráz ako ostatné arabské dialekty. Na severe Iraku žijú Kurdi, ktorí hovoria – podobne ako Iránci – indoeurópskym jazykom. Irak, z histórie známy ako Mezopotámia, má na svojom území množstvo pamiatok zo sumerskej, babylonskej, asýrskej a ďalších starovekých kultúr. V novodobej histórii sa Irak radil medzi arabské krajiny s najvyššou úrovňou vzdelanosti. Vzdelanosť, obrovské zásoby ropy, úrodná pôda plus rozumný vodca mohli z Iraku urobiť jednu z najbohatších krajín na svete. Keby...

Perzský či Arabský záliv?

Teraz sa presuňme do pravej Arábie! Do samého srdca arabského ako aj muslimského sveta, do krajiny, ktorá ako jediná na svete odvodzuje svoj názov z mena vládnuceho kmeňa. Hovoríme o Saudskej Arábii, ktorá je najväčšou krajinou arabskej strany „Zálivu“, respektíve Arabského polostrova. Keďže v arabskom svete na označenie týchto krajín sa používa názov *chalídž*, teda v preklade „záliv“, arabisti a arabofili na celom svete začali využívať na označenie šiestich arabských krajín názov *Záliv*, pretože je kratší a výstižnejší. A to aj v porovnaní s názvom GCC (*Gulf Cooperation Council*), čo sú krajiny Rady spolupráce v Zálive, niečo ako EÚ v Zálive. Samozrejme, že hovorím o Perzskom, po arabsky Arabskom zálive. Názov „Perzský“ pochádza ešte z čias, keď bola Perzská ríša významnou mocnosťou a o Araboch ešte chyrovať nebolo. A ktoré krajiny ho tvoria? Kuvajt, Bahrajn, Katar, Spojené arabské emiráty¹, Omán a spomínaná Saudská Arábia. Známe svojim ropným a plynovým bohatstvom a menej známe veľkým počtom gastarbeitrov.

Bahrajn a Omán patria k tým menej bohatým, kde dokonca aj leštič topánok môže byť z radov miestnych občanov. Z turistického hľadiska sú však mimoriadne zaujímavé. Omán je nádherná, turisticky panenská krajina s príjemnými obyvateľmi. Na cestovanie ako stvorená!

Emiráty sú turisticky najprestížnejšou destináciou. Pretekajú sa, kto postaví bizarnejšiu a nákladnejšiu budovu vo vzduchu či pod vodou. Z Kataru s obrovskou zásobou zemného plynu sa postupne stáva úspešný miništátik vo svete biznisu.

Krajiny Zálivu sú pre nás asi najmenej známe; v bývalom režime sa ani nespomínali, lebo sme s nimi nemali nadviazané diplomatické styky. Navyše, ich moderná štátnosť sa datuje od 70-tych rokov 20. storočia, keď začali vznikať.

Kvôli zemepisnej blízkosti s krajinami Zálivu, t. j. výskytu na Arabskom polostrove, dopĺňam Jemen práve sem. Jemen alias historická *Arabia Felix* so slávnou kráľovnou zo Sáby dnes patrí medzi najchudobnejšie krajiny sveta s vysokým indexom pôrodnosti. Aj

keď ekonomické rozdiely v porovnávaných krajinách sú obrovské, vzdelanosť krajín Zálivu a Jemenu je zhruba na rovnakej úrovni.

Niektoré arabské krajiny sa v politickej a geografickej terminológii označujú ako Blízky Východ. Ide o sýrsko-palestínsku oblasť, Egypt a Irak. Širší pojem Blízkeho Východu sa vzťahuje aj na krajiny Zálivu. V posledných rokoch niektorí publicisti či politológovia, ktorí čerpajú predovšetkým z angličtiny, využívajú namiesto termínu *Blízky Východ* názov *Stredný Východ*. Tu však dochádza k posunu významov, pretože za Stredný Východ sa už považuje Irán, Pakistan a Afganistan – krajiny, ktoré k arabskému svetu nepatria. Spoločnou črtou je spoločné väčšinové náboženstvo – islám. Termín Blízky Východ sa používal už v staršej orientalistike. A práve z pohľadu známych nemeckých, francúzskych a českých orientalistov 18., 19. a 20. storočia spomínané krajiny predstavovali krajiny smerom na východ, teda orient, ktorý ležal k nim najbližšie.

OD REPUBLIKY PO SULTANÁT

Najprv boli Arabi predovšetkým kočovné kmene. Na ich čele stál starejší – šejk. Potom ich Muhammad, prorok Boží, sčasti zjednotil a vytvoril z nich náboženskú obec. Neskôr prišiel kalifát s kalifom ako najvyššou svetskou a zároveň náboženskou autoritou. Kalifáty pretrvávali od 7. storočia až skoro do novoveku. Pohltila ich turecká Osmanská ríša, ale priebežne sa obyvateľstvo jednotlivých regiónov a regionálnych celkov so zisťnou pomocou Britov či Francúzov vyprofilovalo do jednotlivých národných celkov. Semená budúcich štátov boli zasiate... Hranice vyznačili Briti pravicami a začalo sa formovanie samostatných arabských štátov s rôznymi štátnymi zriadeniami.

Kto za nimi stojí?

Ak navštívite niektoré miesta v arabských krajinách, budete mať pocit, že vás stroj času preniesol do stredoveku. Takýto dojem vzniká napríklad v marockom meste Fez, v jeho starej časti *Fás al-Bálí* a židovskej štvrti *Melláh*. Prechádzate uličkami a máte pocit, že sa zastavil čas. Krajčíri a výrobcovia mozaík, ktorými je „vyzdobené“ snáď celé Maroko, pracujú v otvorených výkladoch svojich dielní. V kaviarňach sa podáva marocký čaj, *šáj magribí*, teda čaj z čerstvej mäty. V uzulinkých uličkách uhýbate nosičom a obchodníkom lemujúcim svoje obchodíky. Atmosféra ako v historickom filme, lenže vy ste naozajstným aktérom diania akoby spred niekoľkých storočí. Príťažlivá starodávnosť starých miest Fez, Marrákuš, Míknás sa snúbi s moderným

hlavným mestom Ribát a legendárnou Casablancou. Aj takto dnes vyzerá moderné arabské kráľovstvo. Aj ono sa mení. Pretvára sa podľa toho, kto v ňom vládne. Dnes je pri moci mladý kráľ Muhammad VI. Nastúpil na trón po svojom otcovi Hasanovi II., ktorý vládol Maroku 38 rokov. Absolvent práva na univerzite v Bordeaux pozdvihol Maroko na úroveň moderného kráľovstva. Jeho syn, súčasný kráľ, ho posúva ešte ďalej. Ako prvého spomedzi marockých kráľov na verejnosti sprevádza manželka Salma, moderná Maročanka, absolventka informatiky. Mladý kráľ úzko spolupracuje s EÚ a hlavne so štátmi, s ktorými je jeho krajina zviazaná najviac – s Francúzskom a Španielskom. Globalizácia prenikla aj do najzápadnejšej časti Magribu...

Ďalším novodobým kráľovstvom je Jordánsko. Charizmatický kráľ Husajn si vzal americkú občianku, ktorá prijala arabské meno Núr. Kráľovná Núr bola veľmi aktívna vo vzdelávacej a charitatívnej oblasti, ale hlavne v boji žien za svoje práva. Práve ona sa zasadzovala za zrušenie krvnej pomsty v jordánskom zákonodarstve, čo sa žiaľ dodnes nepodarilo. Kráľ Husajn bol medzi arabskými vodcami považovaný za uznávaného vyjednávača. Po jeho smrti nastúpil na trón jeho syn kráľ Abdulláh II. Významnú rolu v spoločenskom rozvoji Jordánskeho hášimovského kráľovstva (takýto je oficiálny názov krajiny) zohráva kráľova príťažlivá manželka, kráľovná Ranjá. Pôvodom Palestínčanka, narodená v Kuvajte, vyštudovala *business administration*. Zasadzuje sa za práva žien a vzdelávanie mládeže, hlavne v oblasti informačných technológií. Nevyhýba sa ani politickým aktivitám a vystupuje na známych medzinárodných fórach. Niektoré americké rebríčky ju dokonca radia medzi najkrajšie ženy sveta.

K arabským krajinám, kde vidno na verejnosti aj manželky mužských VIP, patrí aj Sýrska arabská republika. Manželkou sýrskeho prezidenta Baššára al-Asada je Asma, dcéra sýrskeho kardiológa usadeného v Londýne. Asma sa tam narodila a vyštudovala informačné technológie a francúzsku literatúru. V Londýne a neskôr v New Yorku pracovala vo finančných a obchodných inštitúciách. Asma je moderná, samostatná žena. Elegantná, v priliehavých Chanelovských kostýmoch a značkových lodičkách. Ako prvá dáma sprevádza svojho muža na oficiálnych zahraničných návštevách

kdekoľvek na svete. Aj ona sa venuje podpore vzdelávania a detským domovom. Obracajú sa na ňu ženy v núdzi. Nie je to tak často, aby žena bola v tejto krajine verejnou osobou – od čias kráľovnej Zenobie² – a riešila veci ľudu. S Asmou som mala možnosť sa stretnúť počas oficiálnej návštevy slovenského prezidenta v Sýrii.

Nezáleží na tom, či krajina je kráľovstvom alebo má iné štátne zriadenie; záleží na vzdelanosti obyvateľstva a vo veľkej miere na jej vodcoch, akým smerom sa bude uberať. Je preto viac než zřejmé, že aj vďaka mladým a moderným prvým dámam Jordánska, Maroka a Sýrie sa síce pomaly, ale v porovnaní s ostatnými arabskými krajinami rozhodne rýchlejšie, mení vzdelanosť a informovanosť spoločnosti. Aj to je určite dôvod, prečo sa tieto krajiny radia k najprogressívnejším arabským krajinám.

Samozrejme, že do tohto zoznamu pokrokových arabských krajín patrí aj Egypt a Libanon. Obe republiky sa vyznačujú postupnou liberalizáciou v oblastiach politiky, súdnictva alebo účasti žien na verejnom živote. Obe prvé dámy sa aktívne zúčastňujú spoločenského života, sponzorujú charitatívne akcie. Manželka egyptského prezidenta Muhammada Husního Mubáraka, Suzanne, má svoje vlastné aktivity, samostatne vystupuje na verejnosti, stále sa zúčastňuje rôznych spoločenských akcií. Jej prítomnosť v spoločenskom živote sa hodnotí minimálne tak vysoko ako v prípade jej manžela.

Z tabu na verejnosť

Zmena v posledných troch rokoch nastáva v Spojených arabských emirátoch. Šajch³ Muhammad bin Rášid Ál Maktúm, v súčasnosti premiér a viceprezident Spojených arabských emirátov, titulovaný ako korunný princ a vládca Dubaja, a zároveň otec 19 detí, je ženatý druhýkrát. Jeho manželkou je dcéra jordánskeho kráľa Husajna princezná Hajá. Nie princezná z rozprávky, ale úplne normálna žena. Vzdelaná a emancipovaná. Na rozdiel od Muhamma-

dovej prvej manželky sa so svojim charizmatickým a jednoznačne najplyvnejším emirátskym princom objavuje v správach, novinách a na verejných akciách, hlavne na jej obľúbených jazdeckých súťažiach. Dokonca o nej nakrútili film, kde rozpráva o sebe a láske ku koňom, na ktorých jazdí od detstva. Toto v emirátskej spoločnosti ešte nebolo! Musela tam preniknúť cudzinka, aj keď z arabského „blízka“, aby emirátska spoločnosť začala sprístupňovať verejný priestor aj ženám!

V posledných rokoch sa do popredia dostáva aj Katar, kde sa nedávno zmenil názov krajiny z kráľovstva na štát. Katar patrí k najbohatším zásobárňam zemného plynu a do povedomia sa dostal vďaka satelitnému televíznemu kanálu al-Džazíra, ktorý financuje katarská vláda. Al-Džazíra sa považuje za jeden z najprestížnejších arabských televíznych kanálov. Za kontroverznú ju označujú kvôli tomu, že zverejňuje – okrem iného – vyhlásenia, správy, videá a nahrávky od najhľadanejších teroristov a fundamentalistických skupín, ktoré týmto spôsobom sprostredkujú svetu svoje nepekné úmysly. Aj keď ďalej ako za hranice arabského sveta sa najnovšie zmeny v Katare nedostávajú, za zmienku stojí udelenie volebného práva katarským ženám a vyhlásenie ústavy. Nemalú úlohu v uvoľňovaní spoločenskej strnulosti konzervatívneho štátiku má práve manželka katarského emíra, šajcha Múza.

Účasť prvých dám na oficiálnych zahraničných návštevách a sprevádzanie manželov na verejnosti podčiarkuje fakt, že manželka patrí plnohodnotne k reprezentácii krajiny. Takéto ženy sú vzdelané a sebavedomé. Neboja sa ukázať svoju identitu, ktorú, ako som zažila, mnohé ženy skrývajú pod svoj závoj. Vodca si svoju manželku neschováva doma tak, ako bolo doposiaľ, respektíve ako je zvykom v iných arabských krajinách. Tam sa pomaly ani nevie, kto je manželkou vodcu krajiny. Túto vec zdôrazňujem preto, lebo žena na verejnosti a vedľa najsilnejšieho muža je v arabskom spoločenskom živote novum. Manželka či manželky, respektíve iné ženy arabských vodcov donedávna boli a v niektorých prípadoch stále sú prísny tabu.

Emiráty, sultanát a džamáhíríja

Spomenula som, že vodcom Katarského štátu je emír. Krajiny Zálivu boli v minulosti emiráty, teda kniežatstvá⁴. Aj keď Katar, Bahrajn a Kuvajt majú dnes v názve štát, ich vodcovia sa titulujú ako emírovia. Spojené arabské emiráty majú označenie kniežatstvá priamo v názve, pretože ide o federáciu siedmich emirátov. Každý emirát má okrem federálnych orgánov svoju vlastnú vládu, svojho vládcu, ministerstvá, zákony a nariadenia. Iba málopočetná armáda je federálna. Príslušník patriaci do emírovej rodiny alebo princ z iných rodov sa tituluje ako šajch.

Ďalším kráľovstvom je najsegregovanejšia krajina na svete – Kráľovstvo Saudskej Arábie. Vládcom tu je kráľ s titulom „ochranca dvoch svätých“, totiž Mekky a Madíny. Súčasný kráľ Abdulláh sa označuje ako prozápadný. Z toho mála, čo preniklo do zvyšku sveta a upútalo pozornosť, bola mimoriadna udalosť, keď v decembri 2007 kráľ Abdulláh pod vplyvom svetovej kritiky udelil milosť žene, ktorá bola znásilnená, a preto odsúdená na 6 mesiacov väzenia a 200 úderov bičom.

Zaujímavým zjavom spomedzi arabských vodcov súčasnosti je ománsky sultán Kábús. Zvrhol svojho otca z trónu a odvtedy sa stredoveký Omán začal otvárať svetu. Dnes je Ománsky sultanát mimoriadne príťažlivá krajina pre labužníkov cestovania. Sultán je u domáceho obyvateľstva veľmi vážena a obľúbená osoba.

Pozoruhodným vodcom, ktorý okúsil post šéfa parlamentu, ako aj tvrdú pričuň väzenia, je dr. Hasan at-Turábí. Je ideologickým a náboženským vodcom Sudánu. Bývalý líder Národného islámskeho frontu sa dlho tešil politickej podpore obyvateľstva a svoje politické pôsobenie završil ako šéf parlamentu. Nakoniec bol zo svojho postu zosadený a uvrhnutý priamo do väzenia. Dnes už žije tento starý pán, ktorý vyštudoval Sorbonnu, pokojnejšie. Univerzitné vzdelanie bolo spočiatku prínosom. Ľudia kladne hodnotili, že na

takej významnej pozícii je študovaný človek. Keď sa však veci otočili, tak práve diplom z prestížnej univerzity bol dôvodom na znenávidenie, lebo jej absolvent údajne propagoval prozápadné myšlienky a zasadzoval ich do islámského konceptu. Jeho veľký prínos sa prejavil v emancipácii ženy. Útla knižka, ktorú napísal v 80-tych rokoch, sa napodiv dostala na verejnosť až nedávno, v roku 2000. Jej prevratnosť spočíva v tom, že podľa nej si žena muslimka môže vziať za manžela aj príslušníka iného náboženstva, čo sa doteraz všade striktne odmieta. At-Turábí ďalej uvádza, že termín *hidžáb*, ktorý sa dnes výlučne prekladá ako „závoj na zahalenie ženy“, označoval v muslimskej obci za čias proroka Muhammada niečo ako španielsku stenu, teda prepážku rozdeľujúcu súkromnú časť miestnosti od verejnej. Muslimským autoritám sa darí existenciu at-Turábího knihy, ktorá by sa pravdepodobne stala bestsellerom, ututľávať, a tak, pokiaľ možno, neprístupňovať logickejší výklad počinov prorokov, ktoré často vychádzali z času a miesta ich pôsobenia. V tomto ohľade si môžu muslimské náboženské autority potriať ruky s kresťanskými náprotivkami. Je to taký ekumenizmus naruby.

Zvláštne miesto, a to aj v samotnom arabskom svete, má Líbya. Jej plný názov znie Veľká socialistická ľudová líbyjská arabská džamáhíríja. Popri názve sú tu veľké aj iné veci, vrátane žien – vojačiek, objemnej veľvyslankyne Líbye pri Lige arabských štátov v Káhire či projektu Veľkej rieky, ktorú buduje džamáhíríjský vodca – Vodca revolúcie⁵ Muammar al-Kaddáfí. Spolu s Jásirom Arafátom a Šádílím bin Džadídóm mám ich mená zafixované od útleho detstva.

Džamáhíríja je odvodeninou od množného čísla slova *džumhúr*, čo znamená „ľud“. V Líbyi máme teda do činenia nie s vládou ľudu, ale širokých ľudových más. Pri formovaní tohto zriadenia bolo snahou zdôrazniť skutočné spravovanie štátu ľuďom na rozdiel od sprofanovanej západnej demokracie.

Novotvary v líbyjskej arabčine sú súčasťou džamáhíríjskeho spôsobu života. Líbya má vlastné názvy dní v týždni a mesiacov v roku. Nápoj seven-up sa po „líbyjsky“ povie doslova „sedem-hore“. Napriek nedôtklivej výlučnosti, ktorá krajinu uzatvárala a konzervovala, sa Líbya v posledných rokoch začína otvárať, čo nepochybne ocenia aj turisti, lebo sa tu pred nimi odkrýva ešte ničím neskazený turistický raj.

ARAB ROVNÁ SA MUSLIM?

Dôležité je tiež vedieť, či je naozaj každý Arab muslimom a či každý muslim musí byť Arabom. Pováčšine je totiž predstava ľudí práve taká. A ako to je s arabskými národmi a ich susedmi? Zmätky niekedy panujú aj v označeniach jednotlivých krajín a národov. Často počúvame o tých aj oných, ale málokto si ich vie presne zaradiť. Dokonca ani médiá nemajú celkom jasno, aký je rozdiel medzi Irakom a Iránom, resp. Iračanmi a Iráncami. Tak ako to vlastne je?

Semitská rodina

Kam Arabi teda patria? Arabi sú široké etnikum (porovnateľné napríklad so Slovanmi), súčasťou ktorého sú jednotlivé arabské národy, teda Maročania, Líbyjci, Sudánci, Jordánci, Katarčania, Omán-ci a ostatní. Je to podobné, ako keď v prípade Slovanov rozlišujeme Slovákov, Čechov, Rusov, Poliakov, Chorvátov, atď.. Keďže si vieme predstaviť veľkosť územia, na ktorom žijú Slovania a rôznorodosť ich kultúr, iste si dokážeme predstaviť, že aj v arabskom svete sa jednotlivé národy výrazne odlišujú. Rôznia sa svojím dialektom, fyziognómiou, farbou pokožky, stavbou tela, mentalitou a pod.

Je teda nepresné či povrchné po jednej dovolenke v Egypte povedať, že Arabi sú takí alebo onakí. Jednotliví Arabi sa od seba vo svojej národnej povahe podstatne odlišujú, asi tak ako Európania medzi sebou. Napríklad Egypťania, hlavne z veľkých miest ako Káhira či Alexandria, sa často prejavujú ako väčší individualisti než

ktokoľvek iný v arabskom svete. Podvedomú neistotu z príslušnosti k svojmu národu kompenzujú všadeprítomným tvrdením, že Egypt je pupkom sveta. Egypt ekonomicky prežíva z inkasa poplatkov za použitie Suezského prieplavu a aj vďaka cestovnému ruchu, a tak sa stretávame s prefikanosťou, ktorá ide ruka v ruke s nadmerným nasadzovaním cien – tak Egypťanov poznajú snáď všetci dovolenkári, nech sú odkiaľkoľvek. Kuvajťania sú medzi samotnými Arabmi najneobľúbenejší, lebo sú podľa prevládajúcich skúseností zosobnením arogancie. Do istej miery to potvrdzujem, avšak natrafila som tam aj na mnoho príjemných a priateľských ľudí. Saudskí Arabi sú vo všeobecnosti známi ako tvrdí chlapi z púšte, bez „citov“, Emirátčania ako uzavretí a povýšeneckí. Sudánski Arabi zasa ako milí, usmievaví. Ománci sú príjemní a nevtieraví. Líbyjci sú tvrdí a drsní, ale keď sa bližšie spoznáte, sú kamarátmi, na ktorých sa môžete spoľahnúť až do smrti. Jordánci sú vzdelaní, Libanonci a Palestínci zasa najšikovnejší obchodníci. Každý má nejakú tú svoju charakteristiku, aj keď ju nemožno nájsť u všetkých jednotlivcov.

Tak, ako Slovania patria do indoeurópskej jazykovej rodiny, Arabi sú zasa súčasťou semitskej jazykovej rodiny. Kto všetko patrí k Semitom? Okrem Arabov sa k nim zaraďujú predovšetkým vymreté etniká Babyloncov a Asýrčanov, ktoré žili na území Mezopotámie. Ďalej sa k nim počítajú predstavitelia kanaánskych národov; najznámejší z nich sú Hebrejci (Židia) a Féničania. K Semitom patria aj Amorejci a Aramejci, známi skôr z biblie. Aramejčina bola jazykom Talmudu a hovoril ňou aj Ježiš. Tento jazyk prežíva dodnes; hovorí sa ním v sýrskych dedinách Maalúla a Sidnája. Spomedzi Aramejcov sa sformovali Nabatejci, ktorí na území dnešného Jordánska založili slávne púštne mesto Petra, vytesané do skaly. V *Arabii Felix*, teda na území dnešného Jemenu, zasa žili tzv. Južní Arabi, z ktorých pochádzala kráľovná zo Sáby (pravdepodobne šlo o kmeň Sabejcov).

V modernej dobe patrí k semitským jazykom arabčina, hebrejčina, spomínaná aramejčina, niektoré etiópske jazyky (napríklad amharčina – oficiálny jazyk Etiópie, tigré a tigriňa) a napokon málo rozšírené jazyky južnej Arábie – mahrí a harsúsí. Osobitným prípadom je maltčina, ktorá vznikla ako kombinácia arabčiny a ta-

liančiny. Je jediným oficiálnym semitským jazykom Európskej únie a ako jediná sa zapisuje latinkou. Vzdialenejšími jazykovými príbuznými Semitov sú v rámci tzv. afroázijskej skupiny starí Egypťania. Z ich jazyka sa vyvinula dnešná koptčina, ktorú dnes využívajú egyptskí kresťania – kopti – ako svoj liturgický jazyk. Spoločné črty so starou egyptčinou majú aj berberské, kušitské a čadské jazyky severnej Afriky.

Irán nie je Irak, Peržania nie sú Arabi

Raz som poslucháčom rádia Devín položila otázku: Aký je rozdiel medzi Irakom a Iránom, respektíve medzi Iračanom a Iráncom? Nečudujte sa, ale veľa Slovákov (a nielen oni) si tieto etniká a štáty mýli a zamieňa. A tak tomu bolo aj v prípade poslucháča, ktorý sa snažil na túto otázku odpovedať. Zásadný rozdiel medzi týmito dvoma etnikami je ten, že Irak má predovšetkým arabské obyvateľstvo a patrí k arabským štátom, a teda v Iraku sa hovorí po arabsky. Arabčina, ako som už spomenula, je súčasťou semitskej jazykovej rodiny. Irán je ale nearabská krajina. Irán je indoeurópska krajina a perzština, ktorou sa hovorí v Iráne, patrí do iránskej skupiny indoeurópskych jazykov. Je teda príbuzná napríklad hindčine, angličtine či slovenčine.

Škoda je, že Peržania od Arabov spolu s náboženstvom prebrali aj arabské písmo, ktoré perzštine nevelmi vyhovuje a najlepšie by sa prepisovala latinkou alebo nejakým iným písmom, ktoré by zreteľne označovalo samohlásky. Čo môže myliť, respektíve navonok pre nezainteresovaného zblížovať perzštinu s arabčinou je fakt, že perzština prebrala mnohé arabské názvy a slová a hlavne tie, ktoré sú súčasťou kultúrno-spoločenskej výbavy jazyka, teda vrátane náboženskej a právnickej terminológie.

Rozdiely medzi Iračanmi a Iránčanmi sú aj vo fyziognómii. Napríklad Iránci sú vo všeobecnosti bledší ako Iračania a mávajú iný tvar hlavy.